

írások keletkezését sem a bűvárló tudós tervszerű kutatómunkája hívta életre, hanem a közélet pillanatnyi célszerűsége, az aktualitás ihlete, a konzervatív izléssel és életfelfogással vívott több évtizedes küzdelem napi követelményei.

Mindezt egyáltalán nem a kötet rovására mondjuk el: a Hatvany-írások lefontosabb formái erényei, legfőbb külsőlegesen vonzereje táplálkozik ebből: a szellemes-guanyoros-vilódzó-sokszínű előadás, a stílus és a megformálás könnyed természetessége, élvezetessége, fordulatosság, szikrázó elevensége, jó értelemben vett „svádája”, a megjelenítés áramló lüktetése, esszéisztikus eleganciája, az író vitára állandóan kész polemikus hajlama, kiforrott érvelő tehetsége, szellemi párbajra mindig vállalkozó ébersége. S ezzel együtt, ezen túl Hatvany alkotásának alapvető — oly rokonszenves — sajátosságai: az érdeklődés kifogyhatatlan intellektuális izgalma, a problémalátás sziporkázó, improvizatív frissessége, az átélés személyes érdekelttsége, lírai fűtöttsége, a megismerés szinte érzékien tapintható gyönyörűsége.

Az *Öt évtized* ciklusrendszere sűrített foglalatú, kvintesszenciája Hatvany alkotói jelességeinek. A kötet első főfejezete, az *Én és a könyvek* a világirodalomnak áldoz: Anatol France-ról, Taine-ról, Zoláról, Hofmannsthalról, Thomas és Heinrich Mannról, Goethéről írott tanulmányokat foglal magába. A *Csendes napok, hangos esték* című ciklus a színházé: Strindbergé, Hauptmanné, Wedekindé — a századforduló színpadi forradalmának nagyjaié. És Max Reinhardté: a színpadszerűség, a teatralitás, a képi látványosság bajnokáé. Harmadik ciklusa, az *Olvasó Benedek kalandjai* az irodalomélvező Hatvany jegyzeteit, olvasónapló-forgácsait, tárcáit, időszerű irodalmi reflexióit gyűjti együvé. A múlt századi magyar liberalizmus nagy történéseinek (és nagy emigránsainak), Szalay Lászlónak és Horváth Mihálynak arcélét idézi fel az *Urak, polgárok, parasztok* című negyedik ciklus, helyet adva a Wesselényi Miklósról szóló szép esszének is. A rendí-nemesi Magyarország rombolóját mutatja meg ebben az írásban Hatvany, azt a politikust, aki a liberális eszméket elsőként közt felitette mélyreható szociális követelésekkel. A kötet záró *Két portré* a gyűjtemény legkiemelkedőbb része: itt kapott helyet a Kertbeny Károly Máriáról alkotott arckép, ez a pesti polgári biedermeier világát idilli színekben, ugyanakkor enyhe ironiával felidézett, novellisztikus korrajz és családi regé; valamint az utolszor említett, de elsőrangú jelentőségű Bölöni Farkas Sándor-tanulmány, a „demokrácia Columbusa”-ról alkotott szuggesztív vallomás: e gazdag személyességű, lírai-író-nikus, ugyanakkor tényeken s a kor meglevenítésén alapuló támadás a rendiség s a

nemesi kiváltságok országa, Werbőczy hona ellen.

Szóljanak bár ez írások az emberi művelődés legváltozatosabb szféráiról, végighúzódik rajtuk a Hatvany-életmű legmaradandóbb értéke: a demokratikus elvek iránti rajongó tisztelet, a fél évszázadon át töretlen progresszív állásfoglalás, a polgári radikális eszmék és eszmények oly szolgálata, mely nem nézi kritika nélkül a polgárság romlását, régi ideáljainak megcsúfolását s nem zárkózik el a szocializmus igazságaitól sem. A haladó polgárság legjobb hagyományainak volt méltó képviselője Hatvany Lajos. Halála után megjelent kötete pedig méltóképp képviseli mindazt a szellemi-morális értéket, melyet ő hagyományozott ránk, a szocialista utókorra.

Fenyő István

A Fészek. Emlékkönyv a Fészek Klub alapításának 60. évfordulójára. Bp. 1962. Gondolat K. 281 l.

Az emlékek és emlékezések értékét sok minden adhatja: azonban az egyén emlékei csak akkor válhatnak társadalmi értéké, a tartalmuk, színvonaluk, mondanivalójuk tüntet egy ember szűk világán, ad valamit a közösségnek.

A Fészek művészklub életének 60. fordulójára megjelent kötet ilyen emlékezések gyűjteménye. A spontán, szabadon áradó emlékezésekből, a lazán szerkesztett kötetből mégis hiteles kép vázlatla áll össze a Fészek múltjáról, szokásairól, eseményeiről és első-sorban a Fészek-lakókról: művészekről, írókról. Az írások összessége megmutatja a kor — a század első évtizedei — művészeinek társadalmi helyzetét, körülményeit. A Fészek — amit saját erőből hoztak létre, majd tagdíjakból, kártyapénzből tartottak fenn — valóban fontos központjává vált az ország művészeti életének.

Nagy emberek — többnyire régvolt-emberek — nyomaiban járnak az emlékezők, eleven közelségbe hozzák azokat is, akik rég elhagyták soraikat. Látjuk őket pihenés, szórakozás, vita, tréfacsínálás és munka közben.

A kis történetek, anekdoták véletlen, személyes, apró emlékek, de felhívják a figyelmet arra a lehetőségre, amit nemcsak az élő művészeknek adhat a Fészek, hanem az irodalomtörténetnek is. Mert az irodalomnak adott: sok író élményszerző, alkotó műhelye volt. Az emlékkönyv tartalmából csak néhány nevet idézek: első-sorban Molnár Ferencét, akinek állandó tartózkodási helye volt. Illés István elbeszéléséből megtudjuk, hogyan szerezte Molnár élményeit a Liliom

megírásához. De járt ide Móricz, Szép Ernő, Nagy Endre.

Életrajzi részletnek, adatnak is, de írásműnek is kitűnő Tersánszky Józsi Jenő írása. Móricz Zsigmond, Illés Béla, Rideg Sándor elbeszélése is megerősíti azt a meggyőződést, hogy bizony megérné a fáradságot kutatni a régi Fészek-dokumentumok, jegyzőkönyvek között. Szerzők életének, jellemének új vonásai, művek keletkezésének, sikerének (vagy bukásának) új adatai kerülhetnek napfényre és elősegíthetnek egy-egy életmű jobb, teljesebb megvilágítását, megértését.

Sinka Erzsébet

Folia Archeologica. A Magyar Nemzeti Múzeum — Történelmi Múzeum Évkönyve. 1961. Bp. 1961. Képzőművészeti Alap. 317 l. 43 t.

Zrínyi Miklós hadjáratainak grafikus ábrázolásait veszi számba Cennerné Wilhelmb Gizella cikke. A mozgékony grafikai műfajok témaválasztásában lemérhető a kor szereplőinek népszerűsége. Zrínyi esetében a sokszorosító művészet tevékenyen kivette részét hírnevének elterjesztésében. Zrínyi harcait legkorábban 1661-ben örökítik meg illusztrált röplapon. Az 1663-as év harcaiból két esemény keltette fel a rézmetszők és kiadók érdeklődését: a kanizsai basa támadása (augusztus 13) és a váradi basával vívott ütközet (november 27). A bán 1664 januárjában kezdi meg híres téli hadjáratát. A metszők az eszéki híd felgyújtását ábrázolták legszívesebben. A Kanizsa sikertelen ostromát bemutató zsúfolt kompozíció előterében Zrínyi lovasképe látható. Igazán jó képességű grafikust csak az 1666-ban megjelent *Abbildung der denkwürdigen Schlachten*. . . c. kiadvány két idevágó metszetének mesterében ismerhetünk meg. Az első ábrázolás a téli hadjárat egyik lovas összecsapása Kanizsa környékén (erről eddig nem tudunk), a másik a mozgalmasan megoldott híd felégetését ábrázoló pécsi és eszéki veduta. E két metszet elkerülte mind a Zrínyivel foglalkozó kutatók, mind a grafikai és ikonográfiai katalógusok készítőinek figyelmét.

Zrínyi hadjáratainak ikonográfiáját egybefoglalva megállapítható, hogy a metszetek jórészt a nagyközönség számára készültek, röplapokat, népszerű propaganda- és történelmi kiadványokat díszítettek. Művészeti és topográfiai szempontból nem hoznak újat, de szerény kvalitásukkal éppen a tömegek érdeklődését tartották ébren Zrínyi és tettei iránt.

Rózsa György a Magyar Történelmi Képcsarnok néhány újabb biedermeier képét mutatja be s elemzi művészettörténeti szempontból. Cikke azonban filológiailag is értékesíthető apróságokat rejt magában. Az új szerzemények között szerepel Heinrich Bonifácnak egy házaspárt ábrázoló olajfestménye. Heinrichről tudjuk, hogy 1829-ben megfestette Kazinczy képmását, melynek eredetije Kisfaludy Károlyhoz került s nem maradt ránk. (*Kazinczy Ferenc Levelezése* XXI. 5018, 5020, 5025, 5033, 5062, 5078, 5248 sz.) A művész 1830-ban családi képmással szerepelt egy pesti kiállításon, amelyet Kazinczy egy helyen részletesen és nagy elismeréssel ismertef. (*Levelezés*. XII. 5623 sz.) A Rózsa György bemutatta kép a művész első olyan olajfestménye, mely közgyűjteményeinkbe került s ha nem is a Kazinczy által leírt portré (bár annak ábrázoltjait sem tudjuk megnyugtatóan azonosítani), mégis lehetőséget ad a művész kvalitásának lemérésére és Kazinczy leveleinek egybevetésére. Orlai Petrich Somának egy fiatal férfit ábrázoló képmása szintén újabban került a gyűjteménybe. Jóllehet Orlainak ismerjük ennél jobban sikerült portréit is (Petőfi, Anyám), a kép mégis érdemes figyelmünkre, mert Nádasdy Tamást jeleníti meg, akiről tudjuk, hogy 18 éves korában, 1855-ben külföldi tanulmányútra indult nevelőjével, Gyulai Pállal. Berlin és Párizs után Münchenbe érkeztek, ahol az ifjú 1856-ban hirtelen meghalt. Gyulai a 11 évvel fiatalabb tanítványa emlékéért *Barátom halálára* c. versével örököltette meg.

A kötetten határozottan érződik az a törekvés, hogy minél sokoldalúbban, a teljesség igényével mutassa be azt a sokrétű munkát, mely a Magyar Nemzeti Múzeum falain belül folyik.

Kőhegyi Mihály